

EX LIBRIS BOKANMELDELSER

Lars J Danbolt, Leif G Engedal, Knut Hestad, Lars Lien och Hans Stifoss-Hanssen (red.):

Religionspsykologi

Gyldendal 2014

Efterlängtd bok i religionspsykologi

När min vördade företrädare i ämnet, den förste professorn i religionspsykologi i Norden, Hjalmar Sunden, publicerade *Religionen och rollerna* 1966, var det en stor händelse. Han frågade hur är det möjligt att förklara varför en person uppfattar tillvaron som en intention. Hans religionsdefinition står sig: "Dialogens relation med tillvaron uppfattad som helhet". Han hade både interkulturella och neurologiska intresse. Han talade med respekt om norska pionjärer såsom Schelderup och Berggrav.

1984 skrev Antoon Geels och undertecknad *Den religiösa människan – en introduktion till religionspsykologin*. Vi håller oss till kognitiv, socialpsykologisk och psykodynamisk tradition – för ett par år sedan kom femte upplagan. Det svåra är att finna balansens mellan teoretiskt stringent och att empirisk närhet, banal översiktlighet eller specifik knappologi.

Då får jag en gigantisk bok i min hand, *Religionspsykologi* (Gyldendal 2014) På nära fyrahundra sidor har ett femtiotal nordiska forskare i 28 kapitel analyserat religiösa erfarenheters psykologiska förutsättningar, funktioner och uttrycksformer. Huvudredaktörer är Lars J. Danbolt, Leif G. Engedal, Knut Hestad, Lars Lien och Hans Stifoss-Hanssen – alla professorer med hög tvärvetenskaplig kompetens.

Den första delen är huvudsakligen översiktlig presentation av terminologi. Ord som "tro, livssyn, mening, helighet, andlighet, etc." – vad religion är – ges där en viss precision. Det avslutas av ett originellt bidrag: religionspsykologi som kultur och religionskritik.

Andra delen sorteras kring klassikerna

William James och Sigmund Freud, desras efterföljare som ex vis Gordon Allport Erich Fromm (kap 5, 6, 7). De följs av mer samtida modeller som objektrelationsteorin, anknytningsteori och biologiska förklaringsförsök. Denna del är välskriven men i stort sett inga försök görs att relatera de skilda teoribyggena.

Tredje delen berör stadier i religiös/moralisk utveckling och innehåller korta välskrivna specialstudier kring ritualisering ljuständning, rum och helighet (i allt från olyckor till Utøya). Så beskrivs starka mystiska erfarenheter, omvändelse och kontraomvändelse. Här finns även ett avsnitt om religiös terror och livet inne i slutna rigida sekter

I del fyra beskrivs de kliniska konsekvenserna av religiös tillhörighet. Gudstro kan fungera både som stöd och börda. Terminalt sjukas livskvalitet kan påverkas existentiellt. Ett avsnitt rör personalens sätt att bemöta, tolka och förstå svåra trauma, ett annat bemötandet av patienter med religiositet färgad av psykotiska föreställningar.

Boken avslutas med resonemang om religionspsykologisk kompetens för förståelse för "forced migration" samt hur mindfulness i buddhism förändrats och reducerats när den blivit del i sekulär behandling. Sist kommer två synnerligen viktiga avsnitt. De rör spänningen mellan olika yrkeskategorier. Hur bör vårdpersonal professionellt bemöta religiösa patienter? Hur ser balansgången ut när en sjukhuspräst både måste re-presentera en särskild (kristen) livsåskådning och empatisk acceptera välgrundande livssyner som är långt från kristna?

Denna bok ett tecken på att religionspsykologin nu fått fackligt fäste i akademisk kontext. Som lärobok är den mångsidig. Snarare liknar den en handbok. Oceaner av namn och begrepp rör sig över sidorna. Kanske den hade vunnit på färre teorier och fler empiriska exempel.

Riskerna med mängden av teorier tenderar att skymma möjligheten att se om och hur de bidrar med förståelse eller förklaring. Samtidigt, det är nog ett omöjligt ideal för ämnet religion – som i sig är så elastiskt.

Men återigen. Detta är den största, mest utförliga och bästa sammanfattning av nordisk religionspsykologi som finns på marknaden. Norge är att gratulera!

OWE WIKSTRØM

professor emeritus

Nyhus & Nyhus

Kristen tro – oppdatert

For den som ikke tar alle svarene for gitt

Kom forlag 2013

Jeg har lagt merke til den de siste gangene jeg har vært innom Bok & Media. Øverst på 10-på-topp-lista står boka "Kristen tro – oppdatert. For den som ikke tar alle svar på gitt". Forfatterne presenteres på framsida – den gir assosiasjoner til oppussing (Se for deg et røft malingsstrøk) – som Nyhus & Nyhus. Bak dette skjuler det seg et brødrepar, Kjell Arnold (f. 1952) og Ole Jacob Nyhus (f. 1960). Begge har lang erfaring som prestere og som samtalepartnere "for de forskjelligste mennesker om tro og tvil", som det heter i kolofonen.

Innledningsvis gjør Nyhus & Nyhus rede for prosjektet. De vil skrive den boka de selv lette etter, men ikke fant. De vil skrive en bok om kristen tro for den som ikke tar alle svar for gitt, en bok som ikke fortaper seg i interne problematiseringer, men tar på alvor de livserfaringer og nye kunnskaper som for mange gjør det vanskelig å tro. De vil skrive for folk som er nysgjer-

rige, som lurer på om kristen tro kan tilby en troverdig forståelse av livet, og om en slik tro er forenlig med et vitenskapelig verdensbilde. Og så vil de skrive om de store ordene i kristendommen (f.eks. "frelse"), og hvordan vi i vår tid kan forstå dem.

Brødrene har delt skrivejobben mellom seg. For hvert delkapittel er det tydeliggjort hvem som har ført pennen (Begge står bak teksten som helhet). Gjennom 200 sider presenteres tema knyttet til det søkende mennesket, Gud som skaper, tapt paradiset, Jesus, etterfølgelse og kristent liv i verden. En grunnleggende premisse for boka er at kristen tro må være *oppdatert*. Troen må evne og integrere ny kunnskap og formulere hva kirken er bærer av, slik at troen kan framstå med relevans.

Nyhus & Nyhus er ikke herolde eller nidkjære apologeter. I teksten framstår de snarere som lavmælte samtalepartnere som sitter rundt leirbålet i skumringen. De er verd å lytte til. Det har å gjøre med språket, eksemplene – og fagligheten som også er der. Ved andre gangs gjennomlesning kom jeg over noen kruseduller jeg hadde gjort i marginen. "Om Odd Børretzen hadde vært en kristen, ville han skrevet slik." Jeg får nemlig assosiasjoner til noe av den samme musikaliteten, iakttagelsesevnen og det kresne forholdet til språk. Boka kjennetegnes av en livsnær tro som våger å gå inn i alvoret.

Det er en stille lykke at Nyhus & Nyhus er å finne i bokhandelen.

HALLVARD OLAVSON MOSDØL

Olaf Aagedal, Pål Ketil Botvar, Ida Marie Høeg (red.):
Den offentlige sorgen Markeringer, ritualer og religion
 etter 22. juli
 Universitetsforlaget: Oslo 2013 (278 s)

Ritualer hører til menneskehetens få "tilfluktsrom" under de mest opprivende kriser vi stilles overfor. Når kriseopplevelsen eskalerer som under og etter terroren i Norge 22. juli 2011, lengter folk i hopetall etter sterke rituelle markeringer, og da i vid forstand. Forskere vil selvsagt benytte anledningen til å observere det som skjer i slike situasjoner, og reflektere over det. Det er dette som nå er nedfelt i den velredigerte boken om "Den offentlige sorgen", som tar utgangspunkt i et stort materiale innsamlet av Stiftelsen Kirkeforskning (KIFO), delvis i samarbeid med TNS Gallup og Norsk etnologisk gransking (NEG).

Jeg har sjelden lest et innledningskapittel som bedre introduserer et samleverks hensikt og problemstillinger, enn det som finnes i denne boken, og samtlige bidragsyttere (13 i tallet) følger opp på et forbausende ensartet og svært respektabelt nivå. Her er hverken store høyder eller dype daler, men solid forskning og kloke betraktninger hele veien. Ulempen er at det finnes nokså lite dristighet og overraskende kreativitet i bidragene – kanskje med unntak av kapitlet med uttrykte motforestillinger mot markeringene. En normalt velorientert leser sitter nok igjen med opplevelsen av å ha hørt det meste tidligere, riktignok uten den samme empiriske og teoretiske underbygning. Dette siste er selvsagt ikke uvesentlig. Det er også fortjenstfullt at religion og religiøse institusjoners rolle i den offentlige sorgprosessen har fått et særlig søkelys på seg.

Over halvparten av alle nordmenn viser seg å ha deltatt i kollektive markeringer etter 22. juli, og det første bidraget tar for seg sosiale, kulturelle og politiske sider ved dette, blant annet hvilke verdier deltakerne sto for. Det finnes videre kapitler om Den norske kirkes ulike markeringer, det som andre tros- og livssynsamfunn foretok seg, gravferdene for ofrene, Oslo domkirke som sentralt sørgested og biskopenes spesifikke bidrag. Medienes dekning og debatten om minnesmerker er også i fokus,

og i et siste kapittel reflekterer den engelske teolog og religionsforsker Douglas James Davies over ritualenes rolle som ord mot død etter et kulturelt svik.

Jeg kommer i fortsettelsen til å løfte frem noen få punkter som jeg synes er særlig interessante blant de mangfoldige data. Bokens kirkelige og religiøse innspill vil etter hvert dominere mitt utblikk.

Når det gjelder deltakelse i forskjellige markeringer, var grupper med høy utdanning og inntekt ikke overrepresentert i folketogene etter 22. juli. Den sterkeste deltakelsen fantes blant unge mennesker (16–24 år). Alt dette er annerledes enn oppslutningen om andre markeringer av lignende type, selv om det kan være vanskelig å finne reelle sammenligninger. Videre er kvinner jevnt over sterkere representert enn menn, og bare når det gjelder kirkenære markeringer og deltakelse via TV, er høyere alder ingen negativ utslagsgivende faktor med tanke på oppslutning. Deltakere i togene støtter oftere utsagnet "et høyt skattnivå sikrer fellesgodene", enn de som ikke deltok. Folk med SV-bakgrunn sluttet prosentuellt sterkest opp om togene, fulgt av Venstre og KrF. Det meste av denne empiri lar seg forklare nokså enkelt, men det er ikke uviktig med konkrete data på bordet.

Jeg har alt nevnt kapitlet med innsamlede motforestillinger mot minnemarkeringene, som leverer et viktig perspektiv som hittil har vært ganske undertrykt. Siden det er mulig å forstå Anders Behring Breiviks terrorakt som en såret og ubalansert manns uproporsjonale angrep på undertrykte holdninger i det politisk korrekte Norge, er det ekstra viktig at motforestillinger fra et mindretall (75 av 329 i NEG's undersøkelse) blir uttrykt og hørt av det store offentlige Vi. I dette materialet finnes stemmer som gir uttrykk for at kirken fikk for stor plass i markeringene, og noen som undret seg over det helt motsatte. Enkelte reagerte på det de opplevde som nasjonalistiske trekk (nasjonalsang og flagg), og at de massive motmarkeringene faktisk kunne tildele terroristen for stor trusselmakt. Det ble også påpekt at de store offentlige markeringene kunne gjøre den private sorgen for de etterlatte mer vanskelig, og noen hevder å oppdage psykotiske trekk: "Det var en psykose

som hadde rammet folk, markeringene tok aldri slutt og ble etter hvert i mine øyne nesten pinlige (...).”

Man kan ha svært ulikt syn på alle disse motforestillingene, men de hører utvilsomt med til et helhetsbilde som trenger nyanser, særlig etter at det felles sjokket har sluppet taket noe.

Bildet av Den norske kirkes rolle blir blant annet utdypet gjennom svar fra 333 representativt utvalgte sogneprester. Interessante funn er at ”åpne kirker” helt dominerte som markeringsform på landsbasis, mens det etter *Estonia*-ulykken i Sverige ble arrangert sørgegudstjenester i majoriteten av de svenske menighetene. Der sørgegudstjenester unntaksvis fant sted i Norge, viser det seg også at Kirkerådets sørge-liturgi ble lite brukt. Utvilsomt et funn til ettertanke.

Jeg synes videre det blir for lite problematisert i boken at den viktige gudstjenesten i Domkirken to dager etter massedrapene ble valgt gjennomført etter vanlig agenda med noen få modifikasjoner. Her burde man umiddelbart forstått at nødvendige liturgiske tilpasninger var sterkt ønskelige, uten at gudstjenestens karakter av gudstjeneste skulle svekkes av den grunn, men altså måtte være tydelig kontekstualisert. Blant annet ble innsamlingen av penger til Domkirkens eget arbeid midt blant sørgende ungdommer rett og slett en pinlig affære.

Det hadde videre vært nyttig om boken bidro til en nærmere analyse av det sjelesørgeriske arbeid i Domkirken der jeg selv også deltok noe, og av lignende innsats ellers i landet. Hva ble det snakket om? Var kirkens deltagelse utelukkende av medmenneskelig karakter, eller ble dens spesifikke bidrag også etterspurt? (Et lite innblikk i Domkirkens i og for seg beundringsverdige åpenhet fikk jeg da en lukket bag ble tillatt satt igjen i sakristiet, og ikke hentet før kirken stengte denne dagen. Tenk om den hadde inneholdt mer alvorlige ting enn et tøyskift!)

I den oversiktlige artikkelen til Ida Marie Høeg om folkekirkens innsats er det samtidig to formuleringer som irriterer meg, den første med stor prinsipiell betydning. Forskeren skriver at det er karakterisk for Den norske kirke at den ”både er trossamfunn og nasjonal folke-

kirke”. Poenget er ikke vanskelig å forstå, men også som folkekirke er Den norske kirke selv-sagt et trossamfunn, ellers er den ingen kirke. Her må de to ulike, men komplementære, perspektivene formuleres annerledes. Det bør også skje med uttrykket ”lysglobe” som er direkte importert fra svensk ordforråd like etter 1972. På norsk må det hete ”lysklude” eller ”lysglobus”.

I kapitlet om bisperollen i tiden etter 22. juli fornemmes et lettelsens sukk mellom linjene hos forfatterne (Lars Johan Danbolt og Hans Stifoss-Hanssen) når det slås fast at biskopene igjen blir sentrale i norsk offentlighet og positivt omtalt i media. Det er heller ikke tvil om at disse kirkelederne gjorde en stor innsats, og det homiletiske høydepunkt var for meg biskop Kvarmes intimasjon ved gudstjenesten 24. juli.

I det materialet som forfatterne forholder seg til, blant annet fokusintervjuer med biskopene, skulle jeg imidlertid ønsket mye mer av pastoralteologiske referanser og refleksjon. Generelt domineres hele dette kapitlet, som boken for øvrig, av rent samfunnsvitenskapelige innfallsvinkler. Den lille plassen (under én side) som brukes på henvisning til ekklesiologisk og annen teologisk litteratur f.eks., er svært utilfredsstillende i omfang. Refleksjonen er dessuten stereotyp og nokså misvisende, og i hvert fall ikke særlig utdypende. Jeg er dessverre redd denne mangel gjelder mye av KIFOs produksjon.

Når biskopenes rolleforståelse i kapitlet deles opp i et øverste lederansvar for kirken og en pastoral lederrolle, opplever jeg mye av det samme problemet som den nevnte to-delingen av kirkeforståelsen ovenfor. Det er mye mer som knytter rollene sammen, enn det som skiller, og det er selvsagt som pastorale ledere at biskopene også har sitt øverste lederansvar. Men hva utgjør dette konkret ut over å virke forenende og livsfortolkende? Her trenger vi å få vite mer.

Det er åpenbart at stillingen til Den norske kirke er meget utsatt med tanke på å fylle en samlende og trøstende rolle ved nasjonale hendelser og katastrofer. Boken balanserer her flere hensyn i sine analyser, men det synes klart at kirkens sentrale seremonirolle midt i det flerkulturelle Norge 2011 like mye skyldtes en rekke

tilfeldigheter som en avklart posisjon. Jeg hører til dem som gjerne ser at andre trossamfunn og religiøse ledere får plass i en nasjonalkirkelig kontekst ved slike anledninger – også representanter for et humanetisk livssyn må kunne få en gjennomtenkt posisjon – men å gi avkall på en sentral religiøs ramme omkring slike hendelser, regissert av det suverent største livssynssamfunn i landet sammen med regjering og kongehus, vil være et svik overfor den norske folkesjelen.

I kirkens rom har både det allmenne og det religiøse sin selvsagte plass så lenge vi forstår at vi befinner oss i den treenige Guds hus, med den forankring og bredde som her råder grunnen. Og snakker vi først stort om demokrati, må det vel bety noe at 90 % av befolkningen i hvert fall gir sin formelle tilslutning til en sammenheng der det religiøse hører med. Det som har med liv og død å gjøre, har for de aller fleste et religiøst aspekt, og der dette tydeliggjøres, er det mer samlende enn om denne siden helt holdes utenfor offisielle markeringer av hensyn til et høyrestet mindretall.

Det er minst like vondt for en person med et religiøst utblikk å måtte tåle at denne dimensjon helt forsvinner i offentlige markeringer ved nasjonale kriser, som for et mindretall uten et slikt perspektiv å kjenne seg støtt. Dessuten vil et sammenbindende verdigrunnlag i samfunnet bli pulverisert om det religiøse ryddes bort fra offentligheten. Undersøkelser viser at det er de

svakeste som trenger slike holdepunkter aller mest. Altså er det dypest sett et sjelesørgerisk anliggende som her er i spill, men da på det kollektive plan. For øvrig er dette en langt viktigere arena enn det som oftest forbindes med sjelesorg.

Slike tanker kan man selvsagt ikke skrive rett ut i en bok av den typen som her anmeldes, men Nelson Mandelas offentlige minnemarkering lyder inntrengende i bakgrunnen akkurat mens jeg skriver disse linjene. Her hører jeg, som et oppmuntrende akkompagnement, mange bønner og henvisninger til vår *gudgitte* verdighet som mennesker. Mon tro om noe nasjonsfelleskap i det lange løp kan klare seg helt uten offentlige eksponeringer av denne typen med en stor himmel over? Det hører med til kirkens oppdrag å holde slike spørsmål levende, og dermed støtte opp under en mentalitet som er mer utbredt i samfunnet vårt enn toneangivende sekulære miljøer setter pris på.

Boken om "Den offentlige sorgen" gir god hjelp til å reflektere over de kollektive reaksjoner og markeringer etter 22. juli 2011, særlig de kirkelige og religiøse innslag. Selv om boken er skrevet for et bredt publikum, vil den også være et uoppgivelig grunnlag for videre forskning på feltet.

TOR JOHAN S. GREVBO

Professor II ved Høyskolen Diakonova i Oslo
og gjesteprofessor ved Det teologiske fakultet i København